

DE TRAGISCHE T WENS DENKEN

Het gaat niet goed met ons denken over milieu en duurzaamheid. Er sluipst steeds meer 'wensdenken' in de discussie, terwijl een zorgvuldig omgaan met wat we weten en begrijpen noodzakelijk is. Allerlei begrippen worden geïntroduceerd of opnieuw gedefinieerd om in de kern onverenigbare zaken met elkaar te verenigen. De triomf die het wensdenken daarmee in ons duurzaamheidswereldje lijkt te behalen, kan juist het oplossen van de problemen in de weg zitten. Dit zou wel eens de tragiek van de milieuprofessie kunnen zijn.

Ik heb mij hier niet ingespannen genuanceerd te zijn, deze reflectie is niet de definitieve wijsheid en de door mij bekritiseerde opvattingen en meningen zijn niet per se dom of fout. Ik wil vooral de lezer op een ander been zetten, aangeven waar de discussie verstoord wordt door wat ik 'wensdenken' wil noemen en daarmee de discussie openbreken.

Duurzaamheid

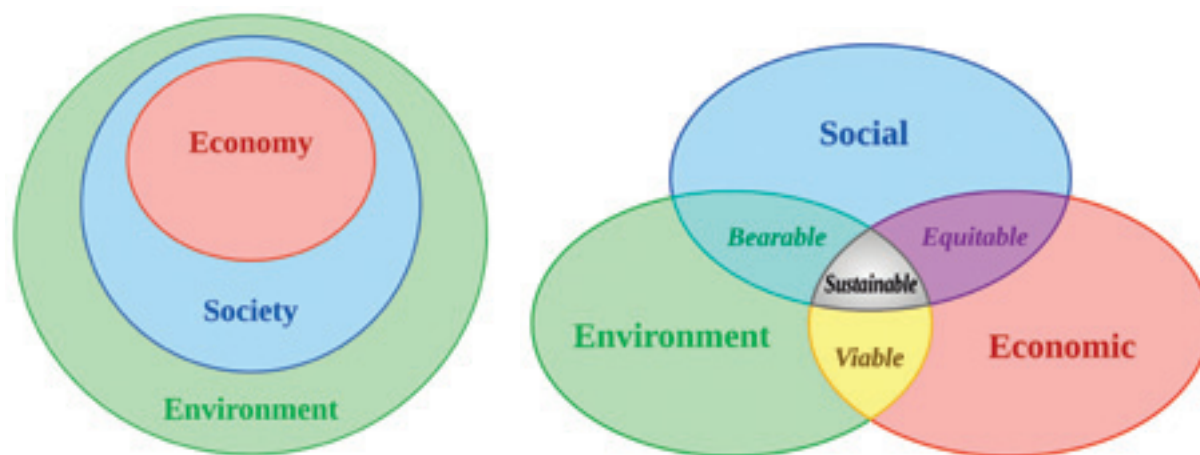
Het is verbazingwekkend te zien dat ook in kringen van milieuprofessionals steeds

meer mensen menen dat 'milieu' maar één aspect van 'duurzaamheid' zou zijn. Zij volgen daarmee de benadering van PPP (people, profit, planet), waarmee het concept duurzaamheid in 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' wordt ingebakken. Hoewel aantrekkelijk voor ondernemers, keert het voor mij de zaken om.

Interessant genoeg kent de Nederlandse Wikipedia geen lemma 'duurzaamheid', maar word je onder andere doorverwezen naar het concept 'duurzame ontwikke-

ling'. De Engelse Wikipedia heeft wel een uitgebreid en genuanceerd artikel over 'sustainability', waarin een sterk verband wordt gelegd met de 'carrying capacity' van de planeet. Die 'carrying capacity' beperkt de mogelijkheden die de 'environment' biedt aan de 'society' en daarbinnen de 'economy' (Figuur 1, links). Bij de uitwerking naar duurzame ontwikkeling (Figuur 1, rechts) legt het milieu sterke beperkingen op aan de ontwikkelingen in het sociale en economische bereik. Kern is dat het milieu grenzen stelt aan wat mogelijk is. Daarmee speelt 'milieu' in het denken een essentieel andere rol dan de 'maatschappij' of de 'economie'. Het feit dat niemand blijkbaar de moeite heeft genomen om een zorgvuldig lemma over 'duurzaamheid' in de Nederlandse Wikipedia te verzorgen, geeft te denken.

In Nederland lijkt duurzaamheid gekaapt door de polderende win-win-denkers. In plaats van de 'grenzen aan de groei' te accepteren, kiezen wij er gemakshalve voor om ons conceptengamma aan te passen aan wat haalbaar lijkt te zijn.

Figuur 1. Duurzaamheid en duurzame ontwikkeling; merk op dat voor de linkerfiguur zelfstandige naamwoorden worden gebruikt en rechts bijvoeglijke naamwoorden voor de sociale en de economische ruimte (Bron: Engelse Wikipedia)

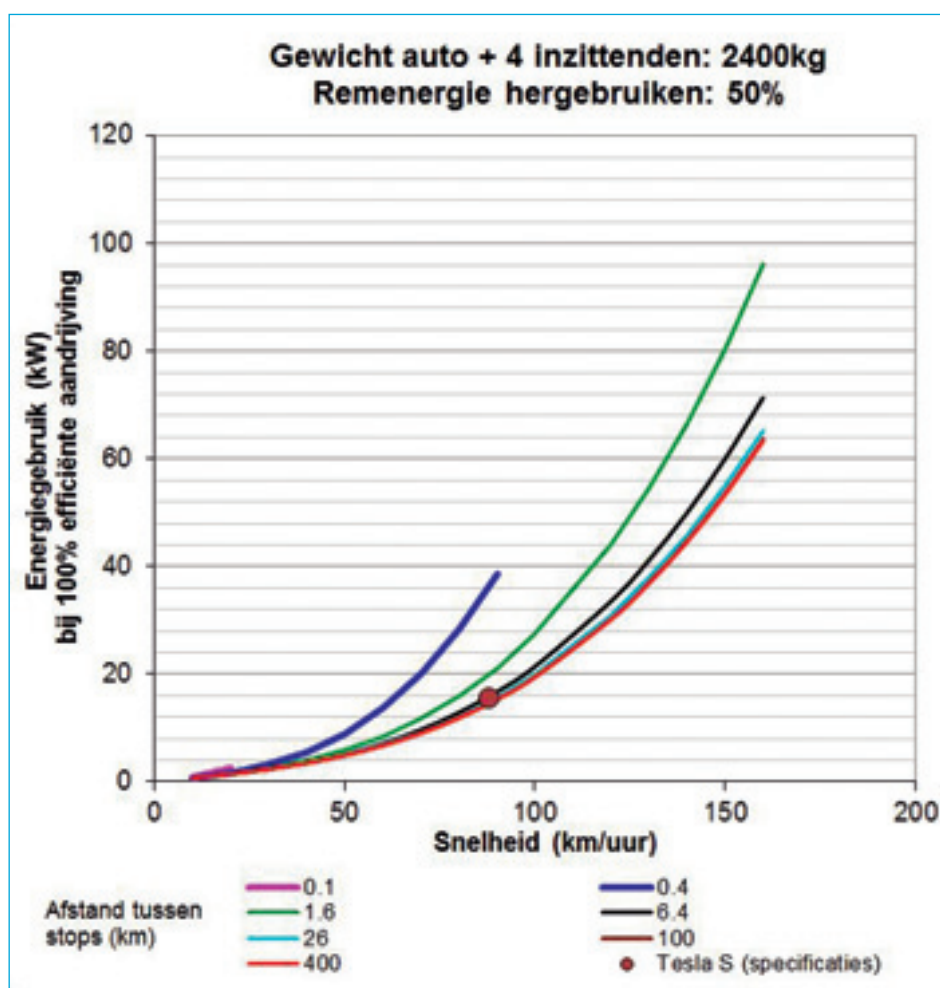
RIOMF VAN HET

Tinus Pulles (tinus@pulle.eu) is gepensioneerd milieuwetenschapper met een natuurwetenschappelijke achtergrond.

Elektrisch rijden

Nergens is wensdenken zo dominant als bij de hype van elektrisch rijden. We juichen het nieuwe Tesla-model S volop toe:

Figuur 2. Energievraag voor een Tesla S (2100 kg) met vier volwassen passagiers als functie van de snelheid en de afstand tussen twee opeenvolgende stops¹; de stip geeft de specificatie volgens Tesla.

¹ Berekend op basis van de natuurkunde uit David MacKay, *Sustainable Energy without the Hot Air*

moet je eens zien hoe sterk, snel en sexy elektrisch rijden kan zijn! In zo'n auto wil toch iedereen wel rijden? Tesla claimt een actieradius tot zo'n 500 km op de zwaarste accuset met een energie-inhoud van 85 kWh. Dat neemt af tot 480 km bij een constante snelheid van 88 km/uur. Bij 130 km/uur zal het energiegebruik bijna twee keer zo groot zijn en het bereik daarmee ongeveer de helft (Figuur 2).

Je ziet de teleurstelling al aankomen bij de kopers van dit technisch wonder: in een realistische omgeving, waarbij de 2100 kg zware auto regelmatig wordt afgeremd en weer moet versnellen, zal de actieradius nog verder afnemen, zelfs als een ruim deel van de remenergie kan worden hergebruikt (Figuur 2 veronderstelt 50% efficiëntie hiervan).

Ook hier is de wens de vader van de gedachte. Het elektrisch autorijden wordt veel positiever voorgesteld dan het in de praktijk zal zijn, vergelijkbaar met hoe de auto-industrie het energiegebruik en dus de CO₂-emissie voortdurend systematisch onderschat. Omdat het er dan zo mooi uitziet, denken we graag dat het ook al onze vervoersproblemen zal oplossen. Niet dus.

Het nieuwe Tesla-model S: een technisch wonder of een kat in de zak?

Elektrisch rijden kan een bijdrage leveren aan een 'duurzaam' transportsysteem, hoe we dat ook definiëren. Maar het zal niet meer dan een nichemarkt worden. Waarom? Simpelweg omdat de infrastructuur - nodig om de 7,5 miljoen auto's in ons land van voldoende elektrische energie te voorzien - zo gigantisch groot is.

In plaats van belasting en oplaadfaciliteiten aan elektrische auto's te verstrekken, zou de inzet zich moeten richten op een veel kansrijker markt: de busjes en kleine trucks van de aannemers, loodgieters, stukadoors en zo, die per werkdag een beperkt aantal kilometers in stedelijk gebied afleggen. Deze doelgroepen hebben de hele avond en nacht beschikbaar om de accu's weer op te laden.

Glocalisering

In de bespreking van het boek van Marga Hoek door Onno van Sandick (zie Milieu nr. 7-2013) dook ineens het woord 'glocalisering' op, een samensmelting van globalisering en lokaliserings. Zoekend naar karikaturen van 'wensdenken' zou ik daar nooit zelf op gekomen zijn. Hier worden de trend tot globaliseren en de roep om lokale problemen op te lossen samengevoegd in een, overigens zeer lelijk, woord¹. Het lijkt bedoeld om te zeggen dat in de nieuwe economie ondernemers maximaal globaal én maximaal lokaal

¹ Lokaliserings komt niet voor in Van Dale; wel: lokaliserings. 1) het bepalen van een plaats of 2) het houden van iets binnen beperkte grenzen

werken. Omdat ik dit niet begreep, nam ik het recente interview met Hoek in Milieu nr. 6-2013 er even bij. En inderdaad: dat interview barst van het onzorgvuldig wensdenken. In de voorbije decennia zouden bijvoorbeeld tal van waarden "van het bord zijn gevallen, waardoor de definitie van economie versmalt tot louter financiële aspecten". Hier worden, zoals zo vaak, twee betekenissen van het woord economie door elkaar gebruikt:

1. de economische wetenschap, die in haar mechanismen altijd streeft naar minimalisatie van kosten en maximalisatie van opbrengsten; en
2. de (kosten-baten)huishouding: het totaal van alle (financiële) transacties binnen een bepaalde eenheid (Europa, Nederland, bedrijf, gezin).

Welke waarden zijn van welk bord gevallen? Hoe werden eerder 'milieuzaken als bodem- en luchtverontreiniging' in rekening gebracht? Hoe werkt een 'waardegedreven nieuwe economie'? Het impliciete wens-

Het concept 'kenniscocreatie' is een monstrum dat onnodig complicerend werkt

Het interview met Marga Hoek in Milieu nr. 6-2013 barst van het onzorgvuldig wensdenken

denken hier is dat 'de nieuwe economie' dat zelf allemaal wel zal regelen. Lijkt mij niet: we hebben juist overheden om die dingen te regelen, die niet vanzelf gaan.

'Duurzaamheid is
gekaapt door
de polderende
win-win-denkers

Als we dus willen dat de externe kosten, waaronder milieuzaken, worden meegenomen in het 'zaken doen op de nieuwe manier', zullen overheden deze adequaat moeten belasten. Bedrijven zullen dat niet zelf en eenzijdig doen om hun concurrentiepositie niet te beschadigen. Als ze dat wel samen gaan doen, moeten we pas echt gaan oppassen: dan zou het wel eens kunnen gaan om (terecht) ongeoorloofde prijsafspraken.

Figuur 3. Perspectieven op kwaliteit van kennis en gegevens

Hoek claimt dat als de overheid “het nieuwe economiebeeld als referentiepunt omarmt” (sic!) alles vanzelf zal gaan. Het gaat, lijkt mij, dan niet over een nieuw economiebeeld, maar over het gebruiken van economische wetmatigheden (kosten/opbrengsten) om de ondernemers te dwingen betere keuzen te maken. Of we dan boormachines zullen kopen of lenen, maakt dan wellicht niet meer zoveel uit.

Een opmerking als “we moeten naar Nederland kijken als een proeftuinland, waarin er ongelooflijk veel mogelijkheden zijn om een koploperspositie te verwerven”, is wat mij betreft een gotspe in een land dat ergens onderaan bungelt op de lijst van milieuvriendelijkheid.

Kenniscocreatie

Een ronduit grappige, maar wellicht ook gevaarlijke, vorm van wensdenken zit in het gebruik van de term ‘kenniscocreatie’. In dit artikel wordt terecht geconstateerd dat wetenschappers en beleidsmakers in verschillende werelden leven. Daarnaast zijn er uiteraard ook nog de handhavers met vooral een juridische insteek. Discussies spelen zowel binnen de wetenschap, het beleid en het recht als tussen deze drie domeinen. Daarbij is het onderlinge begrip inderdaad niet altijd optimaal. Dit wordt wellicht mede veroorzaakt doordat de perspectieven op de kwaliteit en de waarde van kennis en informatie in die drie domeinen verschillend zijn, zie figuur 3. Wetenschappers proberen de waarheid te vinden, beleidsmakers proberen acceptabele beslissingen te nemen op grond van kennis die voor hen beschikbaar is en handhavers zoeken overtuiging over het wel of niet voldoen aan wettelijke verplichtingen.

Het artikel van Hegger et al. lijkt deze drie perspectieven volledig te missen. Hij stelt dat het ‘samenwerken’ voldoende zou zijn om wetenschappers en beleidsmakers elkaar beter te doen begrijpen en dat dit zelfs tot betere besluiten zou leiden. Nog los van de vraag wat een ‘beter besluit’ is, denk

² Dries Hegger et al, Succesfactoren voor samenwerking wetenschappers en beleidsmakers, Milieu nr. 7-2013, p 39-43

ik dat het weg-polderen van de verschillende bovengenoemde perspectieven gevaarlijk is. Wetenschappers hebben een volstrekt andere rol dan beleidsmakers. Daarom is wat mij betreft succesfactor 5 van de auteurs – *Laat iedereen [...] helder en consequent zijn over hun rol* – voldoende. Er is immers niet zoveel aan de hand als de wetenschapper begrijpt dat, voor een besluit kan worden genomen, de beleidsmaker niet kan en niet hoeft te wachten tot alle wetenschappelijke problemen zijn opgelost. Omgekeerd begrijpt de beleidsmaker heus wel dat de wetenschap naar beter

begrip van de werkelijkheid zal blijven zoeken, ook nadat een besluit is genomen.

Het concept ‘kenniscocreatie’ is wat mij betreft een monstrum dat onnodig complicerend werkt. Erken gewoon de verschillende rollen van wetenschappers en beleidsmakers en maak er dan het beste van.

‘Wensdenken is nergens zo dominant als bij de hype van elektrisch rijden’

Tot slot

De voorbeelden van wensdenken hebben één ding gemeen: zij proberen alle drie het iedereen naar de zin te maken. Dat er grenzen zijn aan wat beschikbaar is en wat kan worden gerealiseerd wordt gebaggatelliseerd of simpelweg vergeten: als we maar leuk samenwerken of slim innoveren verdwijnen die als sneeuw voor de zon.

Maar, om met Willem Elschoot te spreken, dat zou wel eens kunnen tegenvallen:
*.... want tussen droom en daad
 staan wetten in de weg en praktische bezwaren,
 en ook weemoedigheid, die niemand kan verklaren,
 en die des avonds komt, wanneer men slapen gaat.*

Tinus Pulles

